

Nätverket Träffpunkt Stockholm

UNGDOMSSTYRELSEN

Tre Träffpunkters arbete med äldre ungdom i utsatta områden

Drivkrafter, metoder och visioner

Gabriella Höstfält och Anne Montelius

Tre Träffpunkters arbete med äldre ungdom i utsatta områden

Drivkrafter, metoder och visioner

Sammanfattning

Föreliggande rapport är finansierad av Ungdomsstyrelsen och har initierats av Kulturförvaltningen i Stockholms stad.

Syftet med det projekt som ligger till grund för rapporten är att kartlägga och följa hur tre verksamheter i Nätverket Träffpunkt Stockholm utvecklar metoder för att arbeta med äldre ungdomar i utsatta områden. Underlaget till rapporten är litteraturstudier av politiska dokument och forskning, intervjuer i tre Träffpunkter samt uppföljande gemensamma samtal med representanter för de tre verksamheterna. De tre Träffpunkterna är Café Respect i Rinkeby, Reactor i Kista och Tuben i Farsta.

Studiens teoretiska referensram är ett sociologiskt samhällsperspektiv i kombination med ett kritiskt organisationsteoretiskt perspektiv. Med denna utgångspunkt som stöd försöker vi synliggöra drivkrafter, metoder och visioner i Träffpunkterna och sätta dem i relation till ett historiskt perspektiv. Vidare sätter vi dem i relation till de förändringar som det svenska välfärdssamhället genomgått samt försöker förstå vilka mekanismer som påverkar organisationen och den inriktning som Träffpunkternas verksamhet har idag.

Vi har kartlagt de mest frekventa metoderna i Träffpunkterna och beskriver dem som företrädesvis rationella och instrumentella men vi konstaterar även att arbetet med äldre ungdomar rymmer flera dimensioner. Gemensamt och kännetecknande för de tre Träffpunkternas arbete med metoder och metodutveckling är visionen om att det är möjligt att åstadkomma förändring. Detta innebär en förskjutning av projektets syfte från ett arbete med att utveckla rationella metoder till det vi vill kalla för idéburen verksamhetsutveckling

Nyckelord

Idéburen verksamhetsutveckling, metoder och metodutveckling, fritid och fritidsverksamhet, äldre ungdom, utsatta områden, Träffpunkter.

1. Inledning.....	2
1.1 Disposition	2
2. Bakgrund	3
2.1 Ungdomspolitikens politikerområden	3
2.2 Fem politiska huvudområden	4
2.3 Kultur kopplas starkare till fritidspolitiken	6
2.4 Syfte och frågeställningar	7
3. Teori och metod	8
3.1 Ett sociologiskt samhällsperspektiv	8
3.1.1 Samhällsförändringar	8
3.2 Ett kritiskt organisationsteoretiskt verksamhetsperspektiv	11
3.3 Metod och metodologi	12
3.3.1 Material och genomförande	12
3.3.2 Intervjuer	13
3.3.3 Struktur och aktör som analysverktyg	14
4. Resultat	16
4.1 Träffpunkterna	16
4.1.1 Café Respect i Rinkeby	16
4.1.2 Reactor i Kista.....	17
4.1.3 Tuben i Farsta	18
4.2 Analys på strukturell nivå.....	20
4.2.1 Äldre ungdomars fritid	20
4.2.2 Utsatta områden	22
4.2.3 Organisation av fritidsverksamheter.....	23
4.2.4 Mål för fritidsverksamheter.....	24
4.3 Analys på aktörsnivå	25
4.3.1 Äldre ungdomars fritid	25
4.3.2 Utsatta områden	27
4.3.3 Organisation av fritidsverksamheter.....	27
4.3.4 Mål för fritidsverksamheter.....	29

4.4 Metoder och metodutveckling	29
4.4.1 Kartläggning av Träffpunkternas metoder	30
Samtalets betydelse	30
Projekt – från idé till produkt.....	31
Arrangemang – från kulturkonsument till kulturproducent.....	31
Nätverk - från avgränsad verksamhet till utvidgade verksamheter	32
Studiecirkel - från individuell aktivitet till lärande aktiviteter i grupp.....	32
Arbetslivsinriktade tillvägagångssätt – från fritid till yrkesliv.....	32
4.5 Kartläggning av drivkrafter, ideal och visioner	32
4.5.1 Normer och värderingar	33
Brist på kultur	33
Förebildlighet	34
Folkbildning	34
Vägledning.....	34
5. Metodutveckling	35
5.1 Metoder, normer och värderingar.....	35
5.2 Verksamhetsutveckling	36
5.2.1 Idéburen verksamhetsutveckling.....	37
5.2.2 Idéburen verksamhetsutveckling i Träffpunkterna	39
5.3 Slutord	40
Referenser	41
Tryckta källor	41
Elektroniska källor	42
Opublicerad källa	43

1. Inledning

Nätverket Träffpunkt Stockholm (NTS) är ett nätverk för den öppna fritidsverksamheten i Stockholms stads stadsdelar. NTS ska verka för att utveckla former för ungdomars inflytande och delaktighet genom att bland annat stärka ledarnas roll, överbrygga skiljelinjen mellan kultur och fritid samt ge stöd för samverkan och idéutbyte. NTS bildades efter ett beslut i kommunfullmäktige 2005 och enligt förslaget ska Kulturförvaltningen i Stockholms stad svara för nätverksbygget och Stadsdelsförvaltningarna ska ansvara för uppbyggnaden av Träffpunkterna. Projektet som har lett fram till föreliggande rapport är ett led i genomförandet av detta beslut.

Projektet är initierat av Kulturförvaltningen i syfte att kartlägga och följa hur tre Träffpunkter i NTS använder och utvecklar metoder i arbetet med äldre ungdomar i utsatta områden.

I föreliggande rapport används begreppen aktör och struktur. Med aktörer avses främst Träffpunkterna Tuben i Farsta, Reactor i Husby och Café Respect i Rinkeby. Med struktur avses de politikerområden som formulerar målen för ungdomspolitikerna och de samhällsomvandlingar som påverkar såväl politikerområdena som aktörer. Rapporten skall betraktas som resultatet av dels ett kartläggningsarbete, dels en sammanställning av ett utvecklingsarbete.

1.1 Disposition

Framställningen är disponerad på så sätt att vi först, i kapitel 2, kartlägger de olika politikerområden som styr ungdomspolitikerna och avslutar kapitlet med en presentation av föreliggande projekts syfte och frågeställningar. Kapitel 3 innehåller rapportens teoretiska och metodologiska del som ligger till grund för den analys som tillämpas i de följande kapitlen. Resultatet som redovisas i kapitel 4 inleds med en fallbeskrivning av de tre Träffpunkterna som följs av en analys på struktur- och aktörsnivå. Därefter, i samma kapitel, kartläggs de metoder som tillämpas i Träffpunkterna och sedan kartläggs metodernas bakomliggande drivkrafter, ideal och visioner. Avslutningsvis presenterar vi i kapitel 5 idéburens verksamhetsutveckling som en förutsättning för metodutveckling i arbete med människoförändrande organisationer.

2. Bakgrund

Under 2008 har Ungdomsstyrelsen finansierat ett projekt som syftar till att utveckla metoder för arbetet med äldre ungdomars fritid i utsatta områden. Projektledare är Johan Kellokumpu vid Kulturförvaltningen i Stockholms stad. Projektgruppen består av författarna till föreliggande rapport samt av Marie Ehrenbåge vid Träffpunkten Tuben i Farsta, Fredrik Edin vid Träffpunkten Reactor i Kista, Björn Gardarsson vid Träffpunkten Café Respect i Folkets hus i Rinkeby samt Magnus Waller vid Precens i Stockholms stad.

2.1 Ungdomspolitikens politikerområden

Fritidens politiska mål formuleras i ungdomspolitikerna. Den nationella ungdomspolitikens målgrupp är idag ungdomar mellan 13 – 25 år. I den ungdomspolitiska propositionen *Makt att bestämma – rätt till välfärd*¹ definieras begreppet ungdom dels som en livsfas och dels som en social kategori. Med livsfas avses att ungdomstiden har såväl en början som ett slut. ”[U]ngdomstiden kan definieras som den fas i livet då man befinner sig i en övergång från barndom till att bli vuxen”² Livsfasen slutar i samband med att den unge skapat eller format sin identitet och betraktas som vuxen av såväl sig själv som andra. Detta innebär bl.a. att dela attribut som anses höra till vuxenvärlden med andra vuxna, t ex. bostad och familj. Med social kategori avses ett synsätt som menar att ungdomar kan betraktas som en grupp som delar vissa unika egenskaper och villkor både med varandra och med tidigare generationer av ungdomar.

Propositionen slår vidare fast att ungdomstiden har ”individualiserats i den mening att tiden då man etableras i vuxenlivet i högre grad styrs av individuella levnadsvillkor och livsplaner”³

¹ Prop 2004/05:2

² I samma källa, s 13

³ I samma källa, s 22

På nationell nivå har ungdomspolitiken formulerat de två övergripande målen att

- ungdomar skall ha verklig tillgång till välfärd
- ungdomar skall ha verklig tillgång till makt

För att analysera, samordna och redovisa hur dessa mål uppfylls har regeringen skapat fem politiska huvudområden.

2.2 Fem politiska huvudområden

Inom huvudområdet lärande och personlig utveckling formuleras mål i syfte att fostra ungdomarna till goda samhällsmedborgare genom mål som att ungdomarna ges möjlighet att ”utveckla sin initiativförmåga, handlingskraft, kreativitet och självtillit, sitt entreprenörskap och sin problemlösningsförmåga”⁴ När det gäller ungdomars delaktighet i föreningslivet understryker regeringen ”betydelsen av att ungdomars egna initiativ inom föreningsliv och folkbildningen tas till vara och stöds med olika medel och metoder”⁵. Mål för lärande och personlig utveckling formuleras inom utbildningspolitiken, näringspolitiken, folkrörelsepolitiken samt kulturpolitiken.

Huvudområdet hälsa och utsatthet uttalar mål med en tydlig riktning mot att alla ungdomar, oavsett kön, etnicitet, kulturell eller ekonomisk bakgrund skall ges lika förutsättningar till en god hälsa och trygga levnadsvillkor. Regeringen betonar att vissa ungdomar är mer utsatta än andra då ohälsan är kraftigt överrepresenterad bland ungdomar i ekonomiskt och socialt utsatta områden och ”strävar efter att hälsotillstånden bland ungdomar skall förbättras samt att skillnaderna i ohälsa bland ungdomar skall minska mellan olika ungdomsgrupper”⁶. Målen formuleras inom hälso- och sjukvårdspolitik, socialtjänstpolitik, idrottspolitik, bostads- och arbetslivspolitik.

Mål som formuleras inom huvudområdet inflytande och representation syftar till att varje ungdom skall förmås ta en plats i samhället, göra sin röst hörd och få tillgång till verklig makt och välfärd. En av de främsta uppgifterna är att förmå ungdomar i utsatta områden att känna tillit till sina egna möjligheter. Ideella föreningar är en viktig aktör i denna process och kommunerna ges rådet att ta till vara på den kunskap som finns hos

⁴ I samma källa, s 33

⁵ I samma källa, s 34

⁶ I samma källa, s 37

ungdomsföreningarna när det gäller utformandet av insatser för ungdomar.⁷ Mål för inflytande och representation berör främst frågor om demokrati men också folkrörelsepolitik, bostadspolitik och arbetslivspolitik.

Huvudområdet egen försörjning har som mål att andelen bidragsberoende ungdomar skall minska. Ungdomar är idag en överrepresenterad grupp bland socialbidragstagare. En viktig målsättning är ”att fler unga människor ser entreprenörskap och företagande i olika former som en lika självklar och möjlig väg som anställning för att realisera sina idéer och försörja sig”,⁸

Huvudområdet kultur och fritid har mål som strävar mot ett rättighetsperspektiv och ett fostrande perspektiv. Ungdomar ska ha rätt till kultur och fritid för egen tillfredsställelse men de ska även socialiseras in i samhället. Målen handlar om ungdomars deltagande i kulturlivet, ungdomars skapande, ungdomars tillgång till mötesplatser och ungdomars deltagande i föreningsliv.⁹ Propositionen betonar att personalen ute i verksamheterna skall vara lyhörda för nya former av kultur och att fritidsverksamheten skall utgå ifrån ungdomars intressen och önskemål.

Ungdomspolitikerna omfattar åtminstone tre politiska perspektiv¹⁰. Det första perspektivet utgörs av *de socialpolitiska* målen som styr verksamheten i en riktning mot drogförebyggande arbete, förebyggande av skadegörelse och kriminalitet, främjande av integration samt stödjande av ungdomar i riskzonen. Det andra är *de kulturpolitiska målen* som styr verksamheten mot ett arbete som syftar till att stimulera ungdomar till olika kulturella uttrycksformer men också till att stimulera ungdomar till engagemang i samhällsfrågor, egna ställningstaganden och skolning i demokratifrågor. Till sist finns de målsättningar som benämns *fritidspolitiska mål* och som leder till en verksamhet där fritidsgården får vara en mötesplats för ungdomar och då särskilt de ungdomar som inte är med i någon förening.

⁷ I samma källa

⁸ I samma källa, s 39

⁹ Focus 06 2006:4

¹⁰ Ardström, Bo J 1995

2.3 Kultur kopplas starkare till fritidspolitiken

I rapporten *Tänka framåt, men göra nu- Så stärker vi barnkulturen*.¹¹ visar Aktionsgruppen för barnkultur att det finns stora skillnader i barns och ungas möjligheter att ta del av den kultur som erbjuds i dag. För kulturen viktiga aktörer som musik- och kulturskolor, fria kulturutövare, amatörorganisationer och föreningar är inte tillgängliga för alla barn och ungdomar. Tillgängligheten begränsas av t.ex. geografiska avstånd, brist på resurser och för dålig samordning mellan olika aktörer, samt av familjernas socioekonomiska situation. Rapporten visar att fysisk tillgänglighet har en avgörande betydelse för barns och ungas kulturutövande, vilket talar för att förstärka möjligheterna till kulturutövande i ungdomarnas närmiljö. Ytterligare ett resultat av rapporten är att kulturlivet behöver använda andra vägar och åtgärder än de traditionella för att nå barn och unga.

I regleringsbrev¹² för alla statliga myndigheter finns de kulturpolitiska målen inskrivna och målens främsta syfte är att stärka kulturpolitiken och skapa gemensamma referensramar för kulturpolitiken på statlig, regional och lokal nivå.¹³ På detta vis kommer kulturpolitiken att omfattas av samtliga politikerområden¹⁴, så även det som kan kallas fritidspolitik. I Stockholms stad har ett stipendium med namnet *En snabb slant*¹⁵ gett ungdomar en möjlighet att genom sina fritidsgårdar söka pengar till olika aktiviteter. Stipendiet är utformat så att det ska vara enkelt att söka, nära i tid mellan idé och genomförande med kravet att arrangemangen de syftar till ska vara utåtriktade och bygga på de ungas egna idéer. Projekten ska till sin karaktär vara av konstnärligt eller kulturellt slag för att godkännas. Projekten får gärna syfta till sådana områden som fångar upp nya former och trender bland ungdomar. Bland de projekt som fått stöd år 2005 finns bland annat en skräckfilmsfestival, en konsertkväll med demoband, kulturcafé, modeshow med egenproducerade kläder, improvisationscafé för unga musiker, hiphopteater, en zombiefilm, en punkfestival, skrivprojekt och utställningar.

¹¹ SOU 2006:45

¹² Regleringsbrev är den skrivelse genom vilken riksdagen ställer av riksdagen beviljade anslag till myndighets förfogande. (Källa: <http://www.ne.se>)

¹³ SOU 2006:45

¹⁴ I samma källa

¹⁵ I samma källa

2.4 Syfte och frågeställningar

Syftet med projektet är att kartlägga och utveckla metoder för Träffpunkternas arbete med äldre ungdomar i utsatta områden. Den övergripande målsättningen är att Träffpunkterna själva skall utveckla metoder och själva skall formulera och driva utvecklingsarbetet. De frågeställningar vi utgått ifrån är

- Vem äger frågan om ungdomars fritid?
- Hur definieras 'äldre ungdomar'?
- Hur definieras 'utsatta områden'?
- Vilka är Träffpunkternas drivkrafter?
- Hur går Träffpunkterna tillväga i arbetet med äldre ungdomar?

Frågeställningarna har vi använt som underlag vid de strukturerade samtalen i respektive Träffpunkt samt vid uppföljningar i Styrgruppen.

3. Teori och metod

3.1 Ett sociologiskt samhällsperspektiv

En central utgångspunkt för den här rapportens framställning och analys är förhållandet mellan samhället och befolkningen – mellan struktur och aktör. Under slutet av 1900-talet skedde avgörande förändringar i detta förhållande. Den engelske sociologen och samhällsforskaren Zygmunt Bauman använder äktenskapet som metafor för att förklara förändringarna i dagens senmoderna samhällen och menar att det som tidigare var ett solitt äktenskap mellan stat och kapital samt mellan samhällsinstitutioner och medborgare har ersatts av friare förhållanden – lösa förbindelser – som liknar sambo- eller partnerskap, där varje individs ansvar för relationen ser ut på ett helt annat sätt än tidigare.¹⁶ Nedan följer en redogörelse för det teoretiska sammanhang i vilket vi placerar in det förändrade förhållandet mellan struktur och aktör.

3.1.1 Samhällsförändringar

Teoretiska antaganden inom den samhällsvetenskapliga forskningen har alltid en politisk och ideologisk karaktär i den meningen att samhällsvetenskaplig forskning är ett socialt fenomen¹⁷. Ett politiskt-ideologiskt antagande vi gör här är att kultur- och fritidspolitikens främsta syfte är att bidra till att samhällsordningen upprätthålls. Förändringar inom den statligt reglerade fördelningspolitiken resulterar i enlighet med detta antagande till förändringar inom kultur- och fritidspolitikerna på alla nivåer.

Enligt sociologen Anthony Giddens ansvarade den välfärdsstat som efter andra världskriget byggdes upp i de västerländska industrinationerna för att skapa och upprätthålla beredskap för det som kan kallas det livslånga arbetet¹⁸. De statliga institutionerna upprättade ett ömsesidigt samarbete med ekonomin som byggde på att understödja arbete och arbetsmarknad. I de förändringar som skett har samarbetet förändrats i den meningen att ekonomin separerats från arbetet. Kapitalet och de som har makt och inflytande över det är

¹⁶ Bauman, Zygmunt 2004

¹⁷ Alvesson, Mats och Skjöldberg, Kaj 2008

¹⁸ Giddens, Anthony 2005

nu rörligt och det är mycket svårt att följa dessa rörelser. En minskande del av en nations befolkning arbetar och en ökande del står utanför arbetsmarknaden. Detta påverkar människors möjlighet till en meningsfull fritid, eftersom fritid förutsätter reglerad tid, dvs. arbete. Parallellt med den ekonomiska utvecklingen får otryggheten nya former där dess främsta kännetecken är att den är individualiserad. Välfärden har individualiserats och dess ideologi betonar att individen själv ska ta ansvar för sin fritid, sin hälsa, sina sjuk- och pensionsförsäkringar. Samhällets institutioner förväntas nu understödja detta ansvar. De förmågor som krävdes för att verka i organisationer, fackföreningar och politiska partier, förmågor som arbetarna utvecklade i industrisamhället, byggde på kollektiva behov, på arbetare som samhällsklass medan den otrygghet som idag uppstår skär över alla samhällsklasser och kräver andra förmågor, bland annat att hantera korttidsanställningar som kan bli aktuella inom alla sektorer.

När staten frigörs från ekonomin uppstår behovet av nya ideologier¹⁹. Förskjutningar i ekonomin under 1980-talet lyfte fram och dammade av avsomnade ideologier som omtolkade företeelser som välfärd, rättvisa, demokrati och jämlikhet. Ekonomisk jämlikhet finns idag inte längre på den ideologiska agendan, oavsett politisk tillhörighet. Den flexibilitet som ekonomin idag har saknas för arbetet, i alla händelser har staten än så länge inte hittat former för att administrera arbetet. En direkt konsekvens av statens frigörelse från ekonomin är att staten inte längre har till uppgift att garantera en frisk, skötsam och rikligt tilltagen arbetskraft. Den globala ekonomin har till synes oändliga arbetskraftskällor att ösa ur, på samma sätt som de nationella ekonomierna tidigare kunde bygga upp sitt välstånd med hjälp av till synes oändliga naturrikedomar. Den franske sociologen Loïc Wacquant menar att den fortgående avregleringen av välfärden leder till skadliga effekter för samhällets sämst lottade²⁰. De grupper som välfärdsinstitutionerna tidigare kompenserade ekonomiskt för sina brister är nu hänvisade till sig själva. Bidrag i syfte att uppnå ekonomisk jämlikhet hörde till det gamla reglerade samhället, nu anses det vara individuella brister som leder till bidragsberoende, t ex brist på social eller moralisk kompetens. Statens uppgift i det avreglerade välfärdssamhället menar Wacquant²¹ är att få människor med individuella brister att förstå och respektera reglerna för hur man uppför sig.

¹⁹ Fraser, Nancy 2003

²⁰ Wacquant, Loïc 2004

²¹ I samma källa

Samhällets kontinuerliga utveckling gör att begrepp ständigt får ny innebörd. Individualisering är ett sådant begrepp och det får sin betydelse utifrån relationen mellan struktur och aktör. Enligt Bauman finns det alltid en ömsesidighet mellan struktur och aktör, strukturen formar aktörerna och aktörerna formar strukturen utifrån de förutsättningar samhällets institutioner ger dem²². Sjukdom, arbetslöshet och utbildning beror enligt den nuvarande strukturen på individuella tillkortakommanden. Individen vårdar inte sin hälsa, är inte tillräckligt ambitiös eller flexibel för att upprätthålla en anställning eller utbilda sig.

Reaktionen på den otrygga situation som uppstått i den förändrade relationen mellan stat och ekonomi är ofta att skapa trygghet genom standardisering av olika slag. Detta sker exempelvis genom lagar och regler för uppförande och ordning och genom olika metoder för socialt arbete och uppfostran. "Gamla" ideologier återuppväcks och genomsyrar alla nivåer; inom näringslivet en marknad befriad från statliga regleringar, inom staten en ökad övervakning, korrigerande och insparning av dem i befolkningen som hotar den avreglerade marknaden samt krav på individuellt ansvar för arbete, fritid, hälsa och socialförsäkringar²³.

De metoder som tillämpas inom institutioner som arbetar med ungdomar framhäver ofta traditionella och standardiserade sätt att arbeta²⁴. Metoderna är oförmögna att anta utmaningen från en komplex och mångsidig värld stadd i snabb förändring och antar ofta en form som förstärker traditionella strukturer. Politiskt formulerade mål och visioner riskerar att omarbetas till administrativa rutiner och den utveckling som är tänkt att äga rum stannar på en administrativ nivå. Den organisatoriska strukturen kommer då i förgrunden och det praktiska arbetet, själva arbetsprocessen, kommer i skymundan.

En överensstämmelse eller bristande överensstämmelse mellan politiskt formulerade visioner, Träffpunkternas kultur och traditioner avspeglas i deras metoder, varför det är viktigt att i en kartläggning och analys av Träffpunkterna även utgå från ett organisationsteoretiskt perspektiv.

²² Bauman, Zygmunt 2004

²³ Hargreaves, Anthony 1998

²⁴ I samma källa

3.2 Ett kritiskt organisationsteoretiskt verksamhetsperspektiv

Vi har valt att studera Träffpunkternas arbete med äldre ungdomar i utsatta områden ur ett kritiskt organisationsteoretiskt perspektiv. Organisationsteorier, som finns av många olika slag, har det gemensamt att de används för att beskriva och analysera företag och förvaltningar ur olika aspekter av verksamheten som t.ex. dess styrning, struktur, beteendemönster och normer²⁵. Vi förstår Träffpunkternas arbete med metoder och metodutveckling som verksamhet och verksamhetsutveckling vilket innebär att användandet av organisationsteoretiska redskap är relevanta.

Det organisationsteoretiska perspektiv som vi har valt är kritisk teori. Kritisk teori omfattar i sin tur en mängd olika influenser och perspektiv men kan på ett mer övergripande plan sägas utgå från ställningstagandet att sociala förhållanden är historiskt skapade och präglade av asymmetrier av olika slag t.ex. makt och underordning. Denna utgångspunkt innebär att vi som forskare betonar betydelsen av historia och de förändringar som samhällsomvandlingar fört med sig. Den kritiska teorin tar inte verkligheten för given utan har ambitionen att försöka förstå den och få människor att se hur samhällets strukturer och mekanismer hänger ihop och påverkar varandra²⁶. Genom att tillämpa kritisk teori för att utveckla sådana insikter skapas förutsättningar för att åstadkomma förändring.

Kombinationen av kritisk teori och organisationsteori innebär i vårt arbete att ansatsen är tolkande samt att vi i analysen genom ett kritiskt ifrågasättande förhållningssätt försöker synliggöra strukturella förhållanden i Träffpunkterna. Vidare sätter vi dem i relation till ett historiskt perspektiv och de förändringar som det svenska välfärdssamhället genomgått, där den ideologiska förskjutningen mot individualisering, med fokus på individens eget ansvar för sitt liv, fört med sig en ökad otrygghet. Vi studerar även de värderingar, idéer, bilder och känslor som finns i Träffpunkterna i syfte att försöka förstå vilka mekanismer som får människor i en organisation att göra det som är att bete sig ”rätt”. Detta ”rätt” sätt skall i ett kritiskt organisationsteoretiskt perspektiv förstås av en människosyn i vilken människan ses som påverkbar och möjlig att forma mot bakgrund av de strukturer vi ser och de rationalitetsformer som dominerar i samhället.²⁷ Personalen i Träffpunkterna är inbäddade

²⁵ Hargreaves, Anthony 1998

²⁶ Alvesson & Sköldbberg 2008

²⁷ Alvesson 2002b

i ett historiskt, kulturellt och socialt sammanhang och synen på den roll de ser sig ha i samhället är präglad av detta sammanhang, vilket avspeglar sig i det praktiska arbetet. Med kritisk organisationsteori som redskap undersöker vi de ideologier och föreställningar som ligger till grund för hur fördelningen av makt, besluträtt och inflytande mellan de olika aktörerna i Träffpunkten ser ut samt relaterar dessa föreställningar till den strukturella nivån.²⁸ Ytterligare en aspekt av den kritiska organisationsteorins bidrag till denna studie rör de kontrollmekanismer som används som ett led i att återskapa trygghet för att avlasta det individuella ansvaret genom att hålla fast vid välkända strukturer. En kontrollmekanism kan vara den kontroll som personalen utövar på sig själva, på varandra eller på ungdomarna i termer av disciplin och regler.²⁹ Organisationer betraktas i detta arbete som processer vilket innebär att organisationen aldrig är tagen för given utan den reproduceras genom sitt handlande. På liknande sätt konstitueras, skapas och reproduceras subjektet, människan, av den organisation de befinner sig i. Det är i relation till ovanstående beskrivning vi definierar begreppen struktur och aktör.

3.3 Metod och metodologi

Materialet har sammanställts genom att vi kontrasterat intervjumaterialets empiri mot ett sociologiskt och kritiskt organisationsteoretiskt perspektiv för att möjliggöra en djupare analys av aktörernas tillvägagångssätt avseende metoder och metodutveckling.

3.3.1 Material och genomförande

Vi har vid två tillfällen genomfört gruppintervjuer vid de tre Träffpunkterna. Vid det första tillfället ställde vi frågor om tillvägagångssätt i arbetet med äldre ungdomar i utsatta områden, vid det andra tillfället rörde sig frågorna kring metodutveckling i verksamheterna. Vi har följt upp intervjuerna vid sammanlagt fem styrgruppsmöten. Utöver detta har vi genomfört sju telefonintervjuer med Träffpunkter som ingår i NTS. Övrigt material till rapporten består av litteraturstudier av fritidssektorns historiska bakgrund samt av dess politikerområden. Ytterligare underlag för föreliggande rapport är en delrapportrapport som vi sammanställde i juni 2008 samt de tre Träffpunkternas projektrapporter.

²⁸ Eriksson-Zetterquist m.fl. 2006

²⁹ I samma källa s 336

3.3.2 Intervjuer

Urvalet av Träffpunkter gjordes av projektets ledare Johan Kellokumpu, ungdomskulturkonsulent vid Kulturförvaltningen i Stockholm. För att kunna göra en kartläggning och sammanställning av de tre Träffpunkternas metoder i arbetet med äldre ungdomar i utsatta områden ställde vi ett antal frågor i syfte att ringa in beskrivningar om utsatta områden samt mål, tillvägagångssätt och drivkrafter i arbetet med äldre ungdomar. Den första intervjun genomfördes under februari månad år 2008 och den andra i september samma år. Vår ursprungliga avsikt var att vid intervjuens början presentera samtliga frågor och tillsammans komma överens om formen för samtalet. Den tänkta formen var att ställa en fråga i taget och ge varje informant tid att skriftligen formulera sig för att därefter följa upp varje informants svar i hela gruppen. Denna form genomförde vi vid tre tillfällen. Vid de övriga tillfällena valde vi att avstå från det skriftliga inslaget, eftersom antalet informanter inte var tillräckligt stort. Vi inriktade oss på att ställa frågor som följer projektets syfte.

De frågor vi utgick från vid den första intervjuomgången var

- Vad är 'äldre ungdomar'?
- Vad karaktäriserar en äldre ungdom i ett utsatt område?
- Vad är ett 'utsatt område'?
- Vilka är era mål? Vad är det viktigaste ni gör?
- Har ni något medvetet sätt att arbeta för att nå den effekten?
- Vilka är verksamhetens hinder och möjligheter?

Vid den andra intervjuomgången utgick vi från följande frågor

- Vad känner ni igen från delrapporten i er egen verksamhet?
- Är det något ni gör som inte finns beskrivet i delrapporten?
- Berätta om en händelse i din erfarenhet som haft betydelse för ditt arbete som ledare
- Berätta om en ledare som haft betydelse för dig. Vad har den personen för egenskaper?
- Hur tänker ni nu inför höstens arbete med metodutveckling?

Intervjuerna med de tre verksamheterna tog vid båda tillfällena mellan 60 och 90 minuter. Antalet intervjupersoner var vid det första tillfället en, två respektive fem personer. Vid det andra intervjutillfället var antalet intervjupersoner fyra respektive fem personer. Samtliga intervjuer är inspelade och transkriberade. De fyra uppföljningarna med de tre Träffpunkterna har spelats in och transkriberats vid två tillfällen. Vid de övriga två tillfällena förde vi anteckningar. I hänvisningar och citat från intervjuerna har vi valt att benämna de intervjuade aktörer. Vi intervjuade även sju Träffpunkter via telefon och förde då anteckningar.

Vid samtliga intervjutillfällen mötte vi engagerad personal som lägger ner mycket energi på att uppmuntra ungdomars egna initiativ i syfte att utveckla deras självkänsla och medborgarkompetens. Personalens föreställningar återspeglar såväl samhällsvisioner som samhällsförändringar och idéer om vad Träffpunkten bör göra med ungdomarna och vidare genom dem med samhället. I intervjuerna råder en samstämmighet beträffande Träffpunkternas övergripande ambition att verka för att ungdomar i utsatta områden ska utveckla självförtroende och kulturell kompetens. Träffpunkternas problembeskrivningar, föreställningar och handlingsstrategier bygger till stor del på målformuleringar från flera olika politikområden.

Utöver det material som samlats in genom intervjuer och samtal i projektgruppen bygger rapporten på de tre Träffpunkternas dokumentation av den metodutveckling som skett inom respektive verksamhet under projektets gång. Dessutom används vetenskaplig litteratur som behandlar övergripande samhällsomvandlingar vilka resulterat i välfärdsstatliga förändringar och förändringar inom de politikområden som styr ungdomspolitiken.

3.3.3 Struktur och aktör som analysverktyg

Som underlag och stöd för att hantera och strukturera det insamlade materialet, har vi valt analysverktygen struktur och aktör. Analyskategorierna vi använder utgår från projektets syfte och är som följer:

- Äldre ungdomars fritid
- Utsatta områden
- Organisation av fritidsverksamheter
- Mål för fritidsverksamheter

Analysen sker på två nivåer; dels på strukturnivå där det insamlade materialet analyseras ur ett sociologiskt samhällsperspektiv, dels på aktörsnivå som analyserar verksamheterna ur ett kritiskt organisationsteoretiskt perspektiv. En gemensam påverkansfaktor för de två perspektiven är politiska ställningstaganden och beslut.

4. Resultat

4.1 Träffpunkterna

Nedan följer en närmare beskrivning av de undersökta Träffpunkterna. Beskrivningarna bygger på Träffpunkternas egna beskrivningar av sina verksamheter, på intervjumaterialet och uppföljningssamtalen i Styrgruppen samt på den dokumentation som Träffpunkterna lämnade vid projektets slut³⁰. Beskrivningen ger en översiktlig bild av öppen verksamhet, ungdom i utsatta områden och tillvägagångssätt i arbetet.

Ett utsatt område definieras av Träffpunkterna som ett område med många låginkomsttagare, hög arbetslöshet och höga ohälsotal. Andelen ensamstående mödrar är stor och även andelen flyktingar och invandrare. Äldre ungdom innebär enligt Träffpunkterna åldrarna 16-25 år.

4.1.1 Café Respect i Rinkeby

Café Respect är en fristående verksamhet i Rinkeby Folkets hus som vänder sig till ungdomar över 15 år. För personalen vid Träffpunkten är 'socialt kapital' ett centralt begrepp som används för att beskriva och förklara områdets och ungdomarnas utsatthet. Ungdomarna har i de flesta fall föräldrar som inte kan fungera som en förebild för dem, framför allt av den anledningen att de inte kommer in på arbetsmarknaden. Det spelar här ingen roll om föräldrarna är högutbildade eller lågutbildade, i och med att de är utomeuropeiska invandrare så är de utsatta. De har lägre standard, sämre folkhälsa och högre arbetslöshet jämfört med stadsdelar och områden som inte kan beskrivas som utsatta.

Café Respect strävar efter att organisera verksamhet för ungdomar utifrån ett folkbildningsideal. Enligt detta ideal har fritiden minst lika stora möjligheter att ge bildning som den formella skolan. Grundantagandet är att bildning och identitetsskapande hör ihop och för ungdomar sker detta huvudsakligen på fritiden. Träffpunkten Café Respect arbetar för att vara en plats där det är möjligt för ungdomar att bygga upp socialt kapital. I

³⁰ Träffpunkternas dokumentation. Arbetsmaterial 2008-11-12

samarbete med en verksamhet kallad Projektverkstaden³¹, lägger Café Respect stark tonvikt på organiserad och strukturerad verksamhet, t ex dansgrupper, discjockeykurser, sykurser och skrivarkurser. Att organisera sammanhang, relationer och kontakter är ett sätt att bygga upp socialt kapital, ett sätt att få ungdomar att växa mer.

Om ungdomar erbjuds möjlighet att organisera sig, får de möjlighet att delta i samhällslivet. I arbetet med ungdomarna tillämpar Träffpunkten medvetet demokratiska arbetsformer som fokusgrupper och värderingsövningar.

Café Respect har två målsättningar med att delta i projektet. Den ena är att utveckla metoder i arbetet med äldre ungdomar, den andra är att utveckla former för att permanenta verksamheten.

Rinkeby är ett utpräglat miljonprogramsområde i nordvästra Stockholm. 90% av invånarna har utländsk bakgrund och 68 % är födda utomlands, att jämföra med Stockholm som helhet där andelen invånare med utländsk bakgrund är 27% .³² Av 15 000 invånare är cirka 14% mellan 16-24 år, vilket är väsentligt högre än i Stockholm som helhet. Rinkeby är det område i Stockholm kommun som har högst andel socialbidragstagare, 22 % får ekonomiskt bistånd, jämfört med hela Stockholms 7%. Andelen ensamstående mödrar är 29%.

4.1.2 Reactor i Kista

Träffpunkten Reactor bildades för snart två år sedan på ungdomars eget initiativ. Verksamheten riktar sig till ungdomar mellan 16-20 år i Kista, Husby och Akalla. Målet för verksamheten är att få ungdomar att ta egna initiativ inom sport- och kulturområdet. Motiveringen är att det egna initiativet dels är personlighetsutvecklande då ungdomar lär sig att producera, dels lönsamt ur samhällsekonomisk synvinkel genom att ungdomar lär sig att se samhället som en resurs där det lönar sig att ta egna initiativ.

Området där Träffpunkten Reactor verkar i är utsatt i den meningen att det är ett socioekonomiskt utsatt område. Det är inte en utsatthet som i första hand handlar om etnicitet, utan området är socialt och ekonomiskt segregerat. Flertalet ungdomar i området är inte vana vid att ta egna initiativ, vilket kan handla om social bakgrund men även att de är passiviserade genom skolan och den organiserade fritidsverksamheten.

³¹ Projektet som inledningsvis omfattade Café Respect har under arbetets gång utökats till att även omfatta Projektverkstaden.

³² <http://www.usk.stockholm.se>. Stockholm stad, utrednings- och statistikkontoret

Reactors ambition är att arbeta med arrangemang och syftet med det är att ungdomar därigenom får möjlighet att sätta sig in i olika områden som utvecklar ansvars- och initiativförmåga. Att arbeta med arrangemang kräver att ungdomen till exempel sätter sig in i vilka lagar och regler som gäller, vilken utrustning som behövs, vilka kompetenser som behövs, vikten av att hålla budget och fördela arbete samt vilka tillstånd som krävs.

Reactors uttalade målsättning är att varje dag ha inslag som styrs av ungdomar och att ha minst två stora arrangemang i månaden som helt och hållet initieras och genomförs av ungdomar. Målsättningen med att delta i projektet var inledningsvis att dokumentera de metoder som används i verksamheten. Under projektets gång har målsättningen utvecklats till att fokusera på hur det arbete som föregår metoden kan utformas. Vid projektets slut kommer Reactor att publicera en metodbok.

Reactor är beläget i norra Kista, precis vid gränsen till Husby. Båda områdena är förorter i nordöstra Stockholm, belägna öster om Rinkeby. De statistiska uppgifterna för Kista och Husby skiljer sig. Utsattheten är större i Husby än i Kista. Av 11 500 invånare är cirka 13% mellan 16-24 år, vilket precis som i Rinkeby är högre än i Stockholm som helhet. Andelen invånare med utländsk bakgrund är i Kista ca 58%, i Husby 82%. Drygt 16% i Husby är socialbidragstagare, i Kista är andelen 2,6%. I det mer utsatta Husby är andelen ensamstående mödrar 34%. Reactors upptagningsområde är följaktligen mer heterogent än Träffpunkter i andra utsatta områden som t ex Rinkeby.

4.1.3 Tuben i Farsta

Tuben är en före detta fritidsgård som i oktober 2005 omvandlades till en Träffpunkt med uppdraget att arbeta med äldre ungdomar. Tuben vill ge ungdomar en plats att vara på som inte är organiserad som skolan och ambitionen är att bidra till att ungdomar får möjlighet att skapa en plats inom sig själva. Målet är att ungdomarna både ska utveckla intressen och få insikt om sina egna möjligheter.

Ungdomar i utsatta områden har inte så många möjligheter som ungdomar i icke utsatta områden. De är ofta inte insatta i att det är möjligt även för dem att läsa vidare, eller att det finns ett kulturliv som även de har tillgång till. Många föräldrar är arbetslösa och då är det sällan konst eller musik som ungdomarna får med sig hemifrån. Till Tuben kommer mer än en kategori ungdomar, både de som har kultur med sig genom föräldrarna och de som inte tidigare har mött konst eller musik i någon större utsträckning.

Tuben har såväl organiserad som öppen verksamhet. Den organiserade verksamheten består av arbete med projekt av olika slag och den öppna verksamheten är själva Träffpunkten där caféet är centrum. Arbetssättet på Tuben syftar till att skapa möjligheter för ungdom att utveckla sina intressen så att deras självförtroende stärks. Själva tillvägagångssättet är projektförmen med sekvenserna start – genomförande – mål, oavsett om det gäller att göra en teckning eller att genomföra ett stort arrangemang. – då ska man söka pengar – ska ha artister – att ha någon som står i dörren. Då handlar det om att äga sitt eget projekt.

Tubens målsättning med projektet är inledningsvis att utveckla och dokumentera ett antal metoder och dokumentera dem i en kvalificerad text som kan användas i verksamheten. Även i Farsta har målsättningen utvecklats under projektets gång och det är personalens betydelse för verksamheten som har lyfts fram, t ex med avseende på förhållningssätt, engagemang och samarbete.

Farsta är en femiotalsförort i södra Stockholm som i flera avseenden skiljer sig från Rinkeby och Husby. Av en folkmängd på 11 000 personer är ungefär 12% mellan 16-24 år, vilket ligger närmare Stockholm som helhet. Cirka 35% av invånarna har utländsk bakgrund, 74% är födda utomlands. Drygt 10% är socialbidragstagare. Andelen ensamstående mödrar är 34%. Farsta har i jämförelse med Rinkeby och Husby en lägre andel invånare med utländsk bakgrund.

4.2 Analys på strukturell nivå

Den första analysen sker på en strukturell nivå vilket innebär att vi med stöd i sociologiska och kritisk teoribildning försöker förstå hur de förhållningssätt till ungdomar, utsatta områden och arbetsmetoder som råder i Träffpunkternas verksamheter är historiskt skapade. Vidare kommer betydelsen av samhällsomvandlingar och de förändringar som dessa fört med sig att betonas i analysen. Samhällets kontinuerliga utveckling gör att begrepp ständigt får ny innebörd och vår ambition är att visa hur fritid som företeelse har förändrats över tid. De samhälleliga strukturerna och mekanismerna hänger ihop med och påverkar det som sker i dagens fritidsverksamheter

4.2.1 Äldre ungdomars fritid

Fritid som företeelse etableras under slutet av 1800-talet i takt med att industrialisering och urbanisering för med sig ett nytt sätt att organisera arbete då arbetstiden blir reglerad. Den reglerade arbetstiden för fabriksarbetarna synliggjorde 'ledig tid' som företrädesvis ungdomarna kom att utnyttja genom att träffas och dra omkring på gatorna. Den tidigare, genom arbete så självklara kontroll över ungdomarna försvann när strukturerna förändrades och varken kyrkan, skolan eller familjen längre kunde kontrollera den växande skara ungdomar som efter arbetstiden träffades i grupper för att roa sig.³³

Ett brott i svensk ungdomspolitik, eller uppfostringspolitik som benämningen var då, skedde året 1902 då riksdagen stiftade Vanartslagen. Lagen antogs efter en motion av den liberala folkskoleläraren Fridtjuv Berg som redan 1896 motionerade i riksdagen om nödvändigheten med att arbeta förebyggande med de ungdomar som "var utsatta för den sedliga förvildningen"³⁴ samt föreslog inrättandet av "räddnings och förbättringshem" för dessa vanartiga ungdomar. Brottet som uppstod utgjordes å ena sidan av det faktum att beslutet innebar att staten skulle instifta särskilda barnavårdsnämnder och att dessa iklädde sig rollen som ny uppfostringsagent vid sidan av kyrkan och skolan. Å andra sidan bestod brottet i att synen på uppfostran kom att förändras på sätt att frågan om var, hur och av vem ungdomar skulle uppfostras kom att diskuteras samt att de olika aktörerna var överens om att ungdomen även behövde fostras på sin fritid.³⁵ Vanartslagen kom att innebära att

³³ Olson, Hans-Erik 1992

³⁴ I samma källa, s 30

³⁵ I samma källa

staten upprättade en relation till och intervenerade i ungdomars lediga tid. Denna relation var ett uttryck för statsmaktens önskan om att återta den förlorade kontrollen över ungdomen och mer specifikt handlade detta om att skaffa sig bättre kontroll över arbetarklassens ungdom under deras fritid. Vid denna tidpunkt fick socialpolitiken sitt genombrott och en socialpolitisk ideologi utvecklades som var väldigt positiv till att staten intervenerade i ungdomars liv, en hållning som svensk riksdag inte tidigare haft.³⁶

Det nya som hände vid 1900-talets början var att arbetarklassens och då kanske främst ungdomars livsstil reformerades samt att fritiden kom att rationaliseras. En ungdomsrörelse tog fart och utvecklingen lade grunden till den ungdomsverksamhet vi kan se idag. Ungdomsrörelsen kom att utvecklas i två olika riktningar. Den ena inriktningen var den som byggde på ungdomars egna initiativ, ungdomar slog sig samman i föreningar och förbund vilka kunde ha målsättningar allt ifrån radikala politiska idéer, till allmänskulturella mål eller enbart målet att erbjuda samvaro. Den andra inriktningen var den del av ungdomsrörelsen där de vuxna organiserade verksamheter för ungdomen. Detta var verksamheter i form av klubbar och föreningar som syftade till ”rätt etisk fostran”,³⁷ ofta med konservativa förtecken.

Synen på fritidspolitik har utvecklats under 1900-talet från ett utpräglat socialpolitiskt perspektiv, över såväl ett psykologiskt som folkhälsoperspektiv till dagens juridiska snårskog som numera omfattar även kulturpolitiken. Begreppet fritid aktualiserar minst två frågor. Den ena handlar om innehållet dvs. vad ungdomar gör på sin fritid. Den andra frågan handlar om villkoren för fritiden dvs. om eller när ungdomar utövar sin fritid³⁸. Bourdieuinspirerade forskare som t ex Bjurström, konstaterar att ungdomars preferenser för och val av fritidsverksamheter och aktiviteter såväl idag som tidigare är relaterade till ekonomiska, sociala och kulturella skillnader³⁹. När kulturen via kulturpolitiska mål integreras med ungdomars fritid, signalerar det en mångfald och en stor kulturell variation. Kulturen ser olika ut för olika ungdomar och den är avhängig av till exempel språk, klass, etnicitet, kön mm⁴⁰.

³⁶ I samma källa

³⁷ I samma källa, s. 55

³⁸ Berggren, Leif 2000

³⁹ Bjurström, Erling 2005

⁴⁰ I samma källa

Det tidiga 2000-talets politiska utveckling kännetecknas av en allt snabbare avreglering av offentlig verksamhet samt av en allt högre grad av decentralisering och valfrihet. Idag regleras inte längre *hur* fritidsverksamheten skall genomföras, utan mål formuleras kring *vad* som ska åstadkommas. Dessa förändringar inom det svenska samhället, med övergången från modern styrning av samhället till postmodern; från regelstyrning till målstyrning, innebär att utvärdering och uppföljning har fått en allt större betydelse för att följa upp resultat och kvalitet. Utvärderingar har idag blivit ett dominerande styrinstrument⁴¹.

4.2.2 Utsatta områden

Utvecklingen från 1900-talets början då vanartslagen antogs fram till 1930-talet kan beskrivas i tre sammanfattande områden, samtliga av stor betydelse för formeringen av ungdomars fritid. För det första så hade staten inom socialpolitiken stiftat en mängd lagar vilka på olika sätt och i olika grad berörde barn- och ungdomspolitik. Ur ungdomspolitisk synvinkel hade en juridisk snårskog börjat ta form. För det andra ökade urbaniseringstakten och antalet industriarbetare blev fler och fler och därmed också antalet ungdomar med arbetarbakgrund. Uppfostringsbehovet var större, behovet av fostran större, då arbetarklassen genom den allmänna rösträtten fått större politisk makt. För det tredje så kom ungdomsrörelsen att sätta ungdomsfrågorna i fokus genom de organisationer, föreningar och klubbar som bildats samt genom nöjeslivets utveckling.

En ungdomsvårdskommitté tillsattes 1939⁴² med uppdraget att föreslå de förändringar i ungdomars fritidssituation som krävdes för att vända utvecklingen från en nöjeslysten, dekadent och allt mer kriminaliserad ungdom till en ungdom med sund och positiv fritid. Kommitténs arbete kom att få stor betydelse för den riktning ungdomspolitikerna kom att ta genom förslaget att den öppna ungdomsverksamheten skall byggas ut i syfte att nå de ungdomar som inte är med i föreningslivet. Kommittén konstaterar i sin rapport att idrotts- och friluftslivet drog till sig de välanpassade ungdomarna och argumenterar i betänkandet för att olika verksamheter vänder sig till olika grupper av ungdomar. Målmedvetna ungdomar som vill ägna sig åt en bestämd sysselsättning, teoretisk eller praktisk, lämpar sig för den slutna verksamheten. Den öppna verksamheten, som ställer mindre krav på deltagarna, vänder sig till ungdomar som av olika skäl inte känner sig bekväma i ordnad kursverksamhet. Det slås fast att det finns två typer/kategorier av ungdomar, de som tillbringade fritiden i hemmet och/eller i föreningar och de som drog omkring på gator och

⁴¹ Lindensjö, Bo och Lundgren, Ulf P 2000

⁴² Ardström, Bo J 1995

torg. Träffpunkter som den öppna verksamheten erbjuder alla, såväl gatugången som de hemlösa, en plats att gå till.

På vintern 1939/40 hade Stockholm fyra kommunala ungdomsgårdar med öppen verksamhet avsedd för den föreningslösa ungdomen med ett verksamhetsmål som syftade till förebyggande arbete. Dessa gårdar byggdes i de s.k. barnrikeområdena som låg utanför städerna och befolkades av den fattigaste delen av arbetarklassen.

Den fria tiden blir klassbunden då det är arbetarklassens fritid som blir föremål för samhällsåtgärder. Barn och ungdomar ska hållas från gatan, från det offentliga rummet.

4.2.3 Organisation av fritidsverksamheter

Under 1950-talet kommersialiserades fritiden som ett resultat av den ökade välfärden. Folkhälsoperspektivet och folkhemstanken dominerar med begrepp som fritidsaktiviteter, fritidssysselsättningar och friluftsliv. Under 50-talet utvecklas det som kom att kallas fritidens paradox⁴³. Idealet för alla samhällsklasser är att vara aktiv på fritiden. Genom aktivitetskravet uppstår en fritidens paradox då fritiden borde vara icke-villkorad tid. Den fria tiden förväntas användas till aktiviteter av olika slag, till egenproduktion av nyttigheter, effektivitet och prestation. Den i arbetslivet förhärskande Lutherska arbetsetiken och kapitalismens prestationskrav ”tas över” av fritidens ökade krav på ständiga aktiviteter.⁴⁴

Fritiden är en del i hela folkhems- och välfärdsprojektet och då blir den styrd såtillvida att prestationskrav byggs in i fritidssektorn. Fritid får allt mer ett symboliskt värde där aktiviteterna blir en social markör som möjliggör social rörlighet. På så sätt blir fritiden en maktordning där individens fritidsaktiviteter styrs av sociala och ekonomiska faktorer

På ungdomsgårdarna i Stockholm under 1950-60 talet var verksamheten indelad i de två spåren, dels som öppen verksamhet, dels som klubbverksamhet. Klubbverksamheten byggde på föreningstraditioner och var ur verksamhetsperspektiv ett sätt nå individen. Klubben gav tillhörighet och gav ungdomarna möjlighet att realisera idéer och nå resultat. Diskussioner fördes om den öppna verksamhetens egenvärde. Var ungdomsgårdens öppna

⁴³ Olson, Hans-Erik 1992

⁴⁴ Berggren, Leif 2000

verksamhet till för att stimulera ungdomarna till att ta steget över till förenings- och klubbverksamhet eller fanns det någon nytta med att ”bara” hänga?⁴⁵

Under 60- och 70-talen tar professionaliseringen av ungas fritid fart på allvar. Fritidsgårdar etableras över hela landet och fritidsledare utbildas för att leda verksamheterna.⁴⁶ En rad yrkesgrupper, både inom det offentliga och inom föreningslivet, skulle med sina specialistkunskaper fostra unga till vuxna⁴⁷ Som ett led i denna fostran satsades det stort på fritidsgårdar eftersom riskerna fanns på fritiden i form av till exempel tobak, alkohol, droger, sexualitet, våld och spelberoende. Risk definieras dock i dessa sammanhang ofta i sociala termer och inte i första hand som hälsorisker.

Dagens Träffpunkter är politiskt styrda organisationer. Det finns politiska mål som ska uppfyllas i verksamheterna. Dessa mål ska styra verksamheterna såtillvida att personalen organiserar arbetet med ungdomar för att nå målen. Styrkedjan i ett mål- och resultatstyrt system utgår från nationellt formulerade mål som har antagits av riksdagen. Statliga myndigheter får sedan i uppdrag att informera, vägleda och följa upp målen i verksamheterna på kommunal nivå. Varje kommun formulerar sedan kommunala mål för verksamheten och därigenom träffpunkternas uppdrag.

Utvärdering av verksamheterna sker ofta i form av t.ex. attitydundersökningar och omfattar enbart delområden som hälsa och stress hos ungdomar, ungdomars psykiska hälsa, delaktighet, integration och strukturell diskriminering. Det finns inga uppföljningar av hela det ungdomspolitiska området. I det politiska lapptäcke som tillsammans formar fritidspolitiken för ungdomar synas en lapp i taget i stället för hela täcket.

4.2.4 Mål för fritidsverksamheter

Under 40-talet introducerades öppen verksamhet som ett medel och olika kategorier av ungdomar fick på så sätt olika mål för sin fritid och allt sedan dess har den öppna verksamhetens syften och mål varit föremål för diskussion.

I stadsfullmäktige lanserades 1947 tanken att Stockholm skulle införa en särskild nämnd, en sammanhållen fritidsnämnd i syfte att skapa en helhetssyn över den förda ungdoms- och fritidspolitiken. En fritidsnämnd skulle, enligt förslaget, förvandla fritiden från ett kontrollmedel till ett mål och målet skulle vara att stimulera ungdomens autonomi.

⁴⁵ Ardström, Bo J 1995

⁴⁶ Rohlin, Malin 2001

⁴⁷ Nilsson, Per 1996

Barnavårdsnämnden motsatte sig detta förslag, som gick på kollisionkurs med den förhärskande uppfostringsideologin, och fick så småningom stöd i stadsfullmäktige. Denna förlorade möjlighet att samla fritidspolitikerna har skapat den politiska strukturen på nationell nivå som vi ser idag, där ungdoms- och fritidspolitik ligger utspridd på flera olika departement. Ett politiskt- ideologiskt lapptäcke ligger tungt över fritidspolitikerna även om administrationen blivit gemensam. Fram till 1950-talet reglerades fritidsområdet juridiskt. Från 50-talet fram till idag är styrmedlen ekonomiska men målen är däremot desamma, dvs. att ”få arbetarklassens ungdom under uppfostrarnas ögon”⁴⁸

Under 80- talet ersätter socialtjänstlagen andra lagrum som reglerade barns- och ungdomars fritid. Den nya lagen verkar för en helhetssyn och synsättet skiftar från ett paternalismiskt synsätt till att medborgaren ska ha tillit och förtroende för myndigheter. Under denna tid förändras förhållningssättet vad gäller medel. Staten ger nu ekonomisk stimulans till nya aktörer för att nå de ungdomspolitiska målen. På 2000-talet går styrningen ut på att verksamheterna aktivt ska söka medel. Ekonomin blir medlet för att nå målet. Det blir en styrning mot slutet – organiserad – verksamhet. I denna förändrade tilldelning uppstår ett metodvacuum och under den här perioden inleddes den öppna verksamhetens nedgångsperiod.

4.3 Analys på aktörsnivå

Den andra analysen sker på aktörsnivå och vår utgångspunkt är kritiskt ifrågasättande. Med denna utgångspunkt som stöd försöker vi synliggöra förhållandena i Träffpunkterna och sätta dem i relation till ett historiskt perspektiv. Vidare sätter vi dem i relation till de förändringar som det svenska välfärdssamhället genomgått samt försöker förstå vilka mekanismer som påverkar organisationen och den inriktning som Träffpunkternas verksamhet har idag

4.3.1 Äldre ungdomars fritid

I träffpunkternas verksamheter ser vi hur de två spåren från 1940-talet lever kvar i form av dels den öppna verksamheten, dels organiserad verksamhet av olika slag. På samma sätt lever idén om att utgå från ungdomens egna idéer kvar. Detta tar sig uttryck i det förhållningssätt som dominerar i träffpunkterna, nämligen att varje ungdom har en idé som är möjlig att realisera. Träffpunkterna erbjuder ungdomen möjligheten att realisera sin idé

⁴⁸ Olson, Hans-Erik 1992, s 213

genom att presentera handlingsalternativ i form av projekt – och arrangemangsmetoden, vilket då i praktiken blir förlösande och ungdomens idé tar form. Träffpunkterna har som ett mål för verksamheten att stimulera ungdomars kreativitet och utgår i arbetet från de ungas egna idéer. Träffpunkterna ska inte skapa verksamhet åt ungdomarna för det passiviserar dem. Arbetsprocessen är från passiv till aktiv, från initiativlös till initiativtagare, från handlingsförlamad till handlingsförmögen med målet att minska utanförskap och skapa tillhörighet. Idéerna lockas fram genom samtal, genom att skapa utmaningar. I träffpunkternas tal om det egna arbetet berörs många frågor om kultur. Tex. att en del ungdomar har kultur med sig när de kommer till träffpunkten men andra har det inte. Det finns kultur och så finns det riktig kultur. Ungdomarna skall introduceras i kulturella aktiviteter där målet är att den unge själv, på lite längre sikt, själv skall kunna producera kulturarrangemang. Kultur som innehåll framställs som ideal

Kultur har ett egenvärde men också så mycket mer. Kulturen artikulerar, uttrycker, organiserar och inkluderar. Kulturen är en förädling av livet, sina tankar. Kultur är demokratins vita blodkroppar den mest lämpade metoden att uttrycka sig (Aktör)

Föreställningen om att äldre ungdomar i utsatta områden är kulturovana är stark och kulturens egenvärde som framgångsfaktor exemplifieras genom kommentarer som

Se på Alexandra Pascalido, hon var kulturovan men lyckades ta sig till kultur (Aktör)

Att ha kulturell kompetens handlar om självbilden, att se sig själv som kompetent att uppleva, ge och ta kultur (Aktör)

Genom arbete med projekt får ungdomar tillgång till kultur och frigör sin inneboende kreativitet. Kulturen blir portabel, något som man tar med sig och som ger förutsättningar så att de äldre ungdomarna kan ta sin plats i samhället. Kulturbegreppet ställning i verksamheterna manifesteras genom att nya professioner som kulturarbetare och andra akademiker har etablerat sig inom fritidssektorn och därigenom har en distansering mot de traditionella fritidsgårdarna etablerats.

På strukturellnivå har kulturbegreppet formulerats bl.a. i termer av mångfald, ungdomars egna kulturella uttryck och en öppenhet för nya intryck. På aktörsnivå finns normer som styr målen i en snävare innebörd av begreppet kultur. Normerna för kulturella aktiviteter som projekt och arrangemang finns i andra verksamheter som Lava och Fryshuset. De kulturella kompetenser som ungdomarna där har blir förebilder och mål för Träffpunkternas arbete med de egna ungdomarna. Kulturbegreppet är inte definierat på Träffpunkterna och används ofta i sammansatt form som t ex. kultursysselsättning,

kulturverksamhet, kulturaktiviteter och kulturliv. I träffpunkterna tolkas de ungdomspolitiska målen och formuleras⁴⁹ som intentionen att ungdomarna ska slussas in i organiserad verksamhet samt att innehållet skall utveckla ungdomars kulturella kompetens. Detta sker genom att ungdomarnas egna idéer ur deras inre ska lockas fram. Ungdomen skall gå från att vara till att bli.⁵⁰

4.3.2 Utsatta områden

Fritidens paradox, så som den utvecklades under 1950-talet lever kvar i Träffpunkternas verksamhet. Paradoxen blir synlig genom det sätt som den öppna verksamheten beskrivs!

Den öppna verksamheten motsvarar den icke-villkorade tiden utan krav på aktivitet. När verksamhetsföreträdarna i Träffpunkterna ska beskriva öppen verksamhet, betonar samtliga ungdomars rätt att 'bara vara' eller rätten att 'få hänga'. Denna rättighet är dock villkorad då ungdomar i den öppna verksamheten förväntas vara bärare av idéer som först måste lockas fram genom samtal för att därefter realiseras genom ett projekt. Den öppna verksamheten är en sluss till de aktiviteter och metoder i Träffpunkten som syftar till att ungdomar skall 'göra' och 'bli' någon. Ideal öppen verksamhet beskrivs som den är när det går att locka fram en idé eller starta ett projekt.

Ibland måste man skrapa ganska hårt på ytan för att få dem att resa sig upp och få dem att förstå hur man kan växa genom att delta i olika aktiviteter. (Aktör)

Det viktigaste är att ungdomen har någonstans att vara, där de kan träffas, och där det finns någon som kan fråga ungdomen vad de vill. (Aktör)

Forskning visar att det som ungdomar främst är intresserade av är att ha en plats att hänga på tillsammans med sina kompisar.⁵¹ Att bara vara och träffas räcker inte trots att det i Träffpunkterna finns föreställningar om att det är så i den öppna verksamheten. Det går således att iaktta ett fostrande inslag hos Träffpunkterna där metoderna är ett medel för fostran i den meningen att ungdomarna ska utveckla kompetenser och förmågor.

4.3.3 Organisation av fritidsverksamheter

Målstyrt arbete saknas i Träffpunkterna!. Styrningen är oklar och uppfattas av aktörerna som obefintlig. De olika mål som formuleras för ungdomars fritid formuleras inom de inblandade politiska verksamheterna och utgår från olika synsätt vilket leder till olika

⁴⁹ Lindensjö, Bo och Lundgren, Ulf P 2000

⁵⁰ Blomdahl, Ulf 1998

⁵¹ Fokus 06 2006:4

verksamhet. När mål för olika politikerverksamheter ska genomföras inom en och samma verksamhet, uppstår otydlighet. De socialpolitiska målen har som målsättning att förebygga kriminalitet och drogmissbruk. Folkhälsopolitiken har som målsättning att förebygga psykisk och fysisk ohälsa. Forskningen fokuserar i sin tur på ungdomars, särskilt pojkars, identitetsutveckling och livsstil. Varje politik- och forskningsområde utgår från olika förklaringsmodeller och då det är förklaringsmodeller som ligger till grund för mål och metoder, blir det ”förklaringsmodellsträngsel” i verksamheterna. Detta resulterar i att Träffpunktens mål bättre kan beskrivas som visioner. Några exempel på visioner som formulerats i Träffpunkterna är att verksamheterna syftar till att

- förebygga våld och kriminalitet
- skapa möjligheter att göra positiva livsval
- förmedla en positiv livs- och samhällssyn
- ge ungdomar tro på sig själva, självförtroende

I Träffpunkterna betonas det viktiga med att ha vuxna förebilder samt att få med sig kultur från hemmet. Att många föräldrar, ofta med invandrarbakgrund, inte kan vara förebilder för sina ungdomar konstateras i Träffpunkten. Detta gäller även högutbildade föräldrar med utländsk bakgrund som i Sverige tvingas försörja sig som t ex. städare eller med socialbidrag något som signalerar till de egna barnen att utbildning inte lönar sig för oss. Vuxna förebilder gör att ungdomar bättre kan se framtida möjligheter för sig själva. Ziehe betonar att den tidigare skarpa gränsen till vuxenblivandet har suddats ut och förklarar detta som ett resultat av sociokulturell friställning. Ungdomar kan idag se sina föräldrars osäkerhet och hjälplöshet i olika situationer, samt på nära håll se de olika försök att förverkliga sig själva som föräldrar ger sig i kast med. Föräldrars misslyckanden gör att ungdomar handgripligen kan förstå att detta att vara vuxen inte alls betyder att man som vuxen kan handskas bättre med sitt liv. Ungdomar kan inte förvänta sig att få lära sig av vuxenvärlden vad de behöver, utan får istället många gånger oavsiktligt anta rollen som informationsbärare mellan hem och omvärld.⁵²

⁵² Ziehe, Thomas 2005

4.3.4 Mål för fritidsverksamheter

Vi kan se att den ekonomistyrning som kan härledas till 1950-talet idag är det dominerande styrinstrumentet i Träffpunkterna. På aktörsnivå blir ekonomin medlet för att styra verksamheten. Projektansökningar blir ett medel för både personal och ungdom när det gäller att utveckla metoder för projekt. Målen för projekten är att gå från idé till produkt; från konsument till producent. Målet är att ungdomarna genom projekt ska bli handlingskraftiga initiativtagare och utveckla kulturell och samhällelig kompetens. Ekonomistyrningen får dock konsekvenser. Inom Träffpunkterna hanteras projektansökningar på olika sätt. En Träffpunkt utvecklar projektansökningar som ska ingå i en metod i arbetet tillsammans med ungdomarna. I en annan Träffpunkt är projektansökningar ett medel för att hålla verksamheten igång och ansökningarna blir inte en del av ungdomens projekt, eftersom ledaren för verksamheten söker medel hos olika bidragsgivare.

4.4 Metoder och metodutveckling

Som vi påpekat tidigare i texten, finns det historiskt sett två kategorier ungdomar som ansetts behöva två helt olika saker. Till de öppna verksamheterna kommer ungdomar som av olika anledningar har svårt att inordna sig i en organiserad verksamhet. Ungdomarna beskrivs ofta som passiva, föreningsovana och kamratorienterade. I den öppna verksamheten är det tillåtet ”att hänga”, men underförstått förväntas en aktivitet från ungdomen. Det är svårt att bortse från det dolda syftet att ungdomar i den öppna verksamheten ska slussas in i organiserad verksamhet⁵³. Motsättningen mellan öppen och sluten verksamhet är historiskt sett även kopplad till klassfrågan. Träffpunkter i utsatta områden ger till exempel uttryck för uppfattningen att ungdomsverksamheter som Lava i Stockholms innerstad har ungdomar som både kan genomföra projekt och arrangemang utan att använda sig av en formulerad metod – de går direkt på målet.

Den politiska styrningen gör att metoder och metodutveckling blir styrande. Tillspetsat är det inte innehållet som är målet, utan det är metoden. Paradoxalt sett är det som ungdomar själva efterfrågar öppen verksamhet utan krav på organiserade aktiviteter⁵⁴.

⁵³ Ardström, Bo J 1993

⁵⁴ Fokus 06 2006:4

4.4.1 Kartläggning av Träffpunkternas metoder

Metod definieras enligt Nationalencyklopedin som ”ett planmässigt tillvägagångssätt för att uppnå ett visst resultat”⁵⁵. Det planmässiga sättet att organisera arbetet i verksamheten kan vara antingen explicit eller implicit. Den explicita innebär en uttalad medvetenhet om vad man vill åstadkomma såtillvida att man är klar över vilket teoretiskt perspektiv och vilka ideologiska värderingar som metoden grundar sig i. Ett implicit planmässigt tillvägagångssätt innebär att metodens teoretiska referensram och ideologiska grund varken är formulerad eller medvetandegjord i verksamheten.

I alla metoder ingår samtal, förhållningssätt, strävan efter att bygga på ungdomars egna initiativ och idéer, olika grad av undervisning samt visionära mål som t ex kulturell kompetens, medborgarkompetens eller ett lugnt lokalsamhälle. De visionära målen är oftast implicita och uttalas inte inför ungdomarna. Innehållet kan variera inom och mellan respektive metod men gemensamt för alla metoder i öppen verksamhet är samtalets betydelse. Formerna för samtalet varierar beroende på dess målsättning.

Samtalets betydelse

Det övergripande syftet med både samtal och metoder är att ungdomarna ska genomgå en inre utveckling. Den inre utvecklingen i sin tur syftar till karaktärsdaning, till att bygga upp självkänslan, att våga ta plats och att göra sin röst hörd.

Samtalets funktion i den öppna verksamheten är att så de frön som senare ska kunna växa till en aktivitet. Samtalet har då en orienterande och relationsbyggande funktion. För ett sådant samtal krävs förmåga att lyssna och att leva sig in i ungdomens tankevärld.

När väl en vilja till aktivitet är uttalad, motiverar ledaren ungdomen att fortsätta genom coachning. En coach är enligt Nationalencyklopedin⁵⁶ en tränare och rådgivare med en aktiv ledarroll som är ytterst ansvarig för resultatet. Samtalet är motiverande och syftar till att ungdomen ska lämna den öppna verksamheten – tillfälligt eller permanent. I ett coachande samtal krävs förmåga att leda mot ett bestämt mål.

Om ingen vilja till aktivitet uttalas, kan ledaren fungera som ett bollplank genom att finnas till hands som vuxen och låta ungdomen pröva sina tankar, åsikter och idéer. När ungdomen väl har aktiverats inom ramen för den öppna verksamheten, krävs det metoder för att genomföra aktiviteten och nå resultat.

⁵⁵ <http://www.ne.se>

⁵⁶ <http://www.ne.se>

Vi har kartlagt ett antal metoder som används i Träffpunkterna. Inom varje metod finns både enkla och komplexa tillvägagångssätt. Såväl ledaren som ungdomen kan vara initiativtagare. Metoderna presenteras här med avseende på syfte, genomförande.

Projekt – från idé till produkt

Syftet med ett projekt är att uppnå ett visst resultat.⁵⁷ Projektets innehåll kan variera, men när det omfattar kulturella aktiviteter som involverar det omgivande samhället kallas det här för ett arrangemang. (Arrangemang behandlas separat nedan som en egen metod.)

Idén till projektet ska komma från ungdomen själv och i det som kan kallas för idéfasen är samtalets syfte att ge idén en form. Därefter följer planeringen där ungdomen blir coachad i sin planläggning och i sitt genomförande av idén. Projektets innehåll kan vara att måla lokalen, trycka tröjor, göra TV-program, filmvisning, dans och musik. De vuxenkontakter som krävs finns inom träffpunkten.

Arrangemang – från kulturkonsument till kulturproducent

Syftet med arrangemang är att ungdomen ska utvecklas från att vara en konsument av kultur till att bli en producent. Det handlar också om att ungdomen ska tillägna sig kultur som har betydelse för de övergripande målen, dvs. att utveckla inre egenskaper. Idén till arrangemanget ska precis som i projektmetoden komma från ungdomen själv och även samtalet och coachningen följer projektmetoden. Samtalet i arrangemangsmetoden är dock huvudsakligen vägledande.

Planeringsfasen sammanfaller med genomförandefasen och skiljer sig från projektmetoden såtillvida att ungdomen måste orientera sig utanför träffpunkten för att utverka tillstånd, boka och hyra lokaler, engagera personer som t ex väktare, tekniker samt marknadsföra arrangemanget. Det krävs också att ungdomen skaffar sig omvärldskunskaper, t ex om lagstiftning inom relevanta områden. I denna metod krävs att ungdomen har många vuxenkontakter utanför träffpunkten. Arrangemanget avslutas i och med framförandet. Exempel på arrangemang kan vara konserter, konstutställningar, dansuppvisning.

Ett implicit syfte som vi ser är att ungdomen genom arrangemanget ska få tillgång till den legitima kulturen.

⁵⁷ <http://www.ne.se>

Nätverk - från avgränsad verksamhet till utvidgade verksamheter

Syftet med nätverk är att rekrytera ungdomar till träffpunkten. Ett utvecklat nätverk gör att träffpunkten kan erbjuda ungdomar en större variation av aktiviteter genom att kontakter och kompetenser knyts till träffpunkterna. Exempel på nätverk är idrottsverksamhet, nattvandringar, kulturskolan och bibliotek.

Studiecirkel - från individuell aktivitet till lärande aktiviteter i grupp

Utgångspunkten är även i den här metoden är ungdomars egna idéer. Förverkligandet av idén innebär att det bildas en tillräckligt stor grupp där ungdomar aktivt deltar för att under ledning ägna sig åt en lärande aktivitet, t ex dans, musik, måleri, textil eller film.

Arbetslivsinriktade tillvägagångssätt – från fritid till yrkesliv

Metoderna syftar uttryckligen till att förbereda ungdomarna inför arbetslivet och det finns en relativt stor variation i träffpunkterna. Det kan till exempel handla om att organisera den i alla verksamheter självklara caféverksamheten så att ungdomar får ansvara för inköp och kassahantering. Det kan också handla om utbildningar i att söka arbete, körkortsteori samt för att bli ungdomsledare på träffpunkten.

4.5 Kartläggning av drivkrafter, ideal och visioner

I föregående kapitel har vi kartlagt de metoder som är mest frekventa i Träffpunkternas arbete med äldre ungdomar och beskrivit dem som företrädesvis rationella och instrumentella. Vi kan konstatera att arbetet med äldre ungdomar rymmer fler dimensioner än de rationella förhållningssätt som vi presenterat ovan.

Gemensamt och kännetecknande för de tre Träffpunkternas arbete med metoder och metodutveckling är visionen om att det är möjligt att åstadkomma förändring. Förändringen gäller ungdomarnas framtid och deras möjligheter att påverka den egna framtiden genom att hitta och ta sin plats i samhället och bli delaktiga i den samhällsutveckling som sker. Denna drivkraft är stark i Träffpunkterna och den kan härledas till den syn som befästes på 1970-talet då det fanns en stark tro på politiska reformer och samhällsinstitutionernas möjlighet att förändra livet till det bättre för medborgarna.

Gemensamt och kännetecknande för de tre Träffpunkterna är också den människosyn som personalen förmedlar genom sitt förhållningssätt och övertygelsen om att alla ungdomar

har en inneboende kreativ kraft, en idé, som i sin tur kan omsättas i handlingar eller aktiviteter som frigör och utvecklar egenskaper som självständighet och delaktighet. Det ideala arbetet med äldre ungdomar och de metoder som tillhandahålls utgår alltid från tanken att utgångspunkten skall vara ungdomars egna initiativ.

4.5.1 Normer och värderingar

Vi har vid flera tillfällen konstaterat att Träffpunkterna i sitt arbete med metoder strävar efter att frigöra ungdomars inneboende potential och att detta är själva kärnan i arbetet. Med andra ord kan vi säga att föreställningarna i Träffpunkterna går ut på att hitta metoder som förändrar ungdomarna själva och vi kan här identifiera normer och värderingar som drivkrafter i ett förändringsarbete.

Exempel på normer och värderingar som går att identifiera är att ungdomen genom rationella metoder som projekt och arrangemang förväntas få tillgång till den legitima kulturen. Den legitima kulturen ses i Träffpunkterna som önskvärd och definieras som den kultur som majoritetssamhället har tillgång till. Ungdomar i utsatta områden har av olika skäl inte tillgång till den ”riktiga” kulturen. Skälen kan vara rent geografiska, att det är för långa avstånd till utbudet, eller det inte finns kollektiva färdmedel. Skälen kan även vara att kulturbegreppet är knutet till etnicitet i den meningen att ungdomarna i utsatta området av etniska skäl inte har tillgång till majoritetssamhällets kulturutbud.

Nedan redogör vi för olika de olika aspekter av fostran som vi har fått syn på genom kartläggningen av Träffpunkternas rationella metoder.

Brist på kultur

Gemensamt och kännetecknande för de tre Träffpunkterna är föreställningen om att äldre ungdomar i utsatta områden har brist på kultur. Kultur betraktas som ett medel att uppnå delaktighet i samhället. Träffpunkternas sätt att värdera och normera kultur har en tydlig koppling till samhällsuppdraget med ekonomiska styrmedel som ”En snabb slant”. I de nationella styrdokumenterna står att kulturen ska omfattas av mångfald och ge utrymme för nya former av kultur vilket också Träffpunkterna i sina måldokument ställer sig bakom. I kontrast till dessa visionära formuleringar är de ekonomiska styrmedlen utformade på ett sätt som tydligt värderar och normerar Träffpunkternas kulturella yttringar. Det finns alltså en diskrepans mellan normer och värderingar på strukturell nivå och Träffpunkternas normer och värderingar på aktörsnivå.

Förebildlighet

Till den öppna verksamheten kommer ungdomar för att ”hänga”, fika och umgås med kamrater samtidigt som personalen i Träffpunkten finns i bakgrunden. Personalen fungerar som modell och förebild för ungdomarna genom sitt förhållningssätt och genom sina kunskaper som kulturarbetare. På samma sätt används lyckade projekt som genomförts av andra ungdomar som inspirationskälla och som förebild med budskapet ”om han kan så kan väl jag ” Alla metoder – allt som görs – syftar till att det som sker ska ske på ungdomarnas eget initiativ men genom förebildligheten kan ungdomens tro på sin egen förmåga stärkas. Genom förebildligheten kan ungdomar i öppen verksamhet förmås att ta ett eget initiativ till exempelvis ett projekt.

Folkbildning

På motsvarande sätt som ovan framstår den öppna verksamheten som ett tillvägagångssätt för att göra ungdomar medvetna om och rekrytera dem till organiserad verksamhet, t ex till en projektverkstad. Den organiserade verksamheten har ett folkbildande anslag och syftar till att utveckla ungdomarnas självständighet och medborgarkompetens. Folkbildningsidealet omfattar alla ungdomar och återfinns i samtliga metoder men synliggörs främst genom bildandet av studiecirkel och inrättandet av ungdomsråd. Folkbildningen är ett av de medel som skall möjliggöra ungdomars samverkan med lokalsamhället.

Vägledning

Samtalets olika funktioner har beskrivits i anslutning till redovisningen av kartläggningen av Träffpunkternas metoder. Samtalets fostrande aspekt används bl.a. för att övertala, visa på möjligheter, stärka den unges självkänsla och för att visa på kontaktvägar. Samtalet är ett medvetet tillvägagångssätt där personalen lyssnar, frågar och vägleder den unge i processen mot att ta ett eget initiativ och frigöra den inneboende potentialen. Personalen ska ha spetskompetens för att på så sätt kunna vägleda och fostra ungdomarna in i ett annat sammanhang än det de kommer ifrån t.ex. kulturbakgrund för att genomföra kulturarrangemang. Vägledningen ändrar karaktär när arrangemanget påbörjats. En fostransaspekt blir då att inte tillhandahålla tydliga strukturer eller tydliga ramar för den unges arbete med projekt och arrangemang. Istället förväntas den unge utveckla självständighet och på eget initiativ fråga efter personalens kompetens och stöd när svårigheter uppstår.

5. Metodutveckling

Vårt uppdrag har varit att kartlägga de metoder som Träffpunkterna använder i sitt arbete med ungdomar i utsatta områden samt att följa och dokumentera det metodutvecklingsarbete som hela projektet syftar till. Resultatet visar att det inte är möjligt att plocka ut metoder isolerade från de värderingar som råder i verksamheten. Det finns ingen metod med stort M som är medlet för att uppfylla verksamheters mål och visioner. Däremot finns det en föreställning om att en sådan metod finns och den finns både på formuleringsarenan och på realiseringsarenan. Denna föreställning utgår från industrisamhällets syn på hur arbetet bör bedrivas i samhällsliga institutioner som ansvarar för t ex fritidsverksamheter för ungdom och vi uppfattar det som att denna föreställning är en dominerande orsak till att den här studien initierades.

5.1 Metoder, normer och värderingar

De metoder som vi har kartlagt och presenterat här ska förstås som metoder som ingår i en verksamhetskultur som i sin tur har utvecklats i relation till samhällsutvecklingen som helhet. Metoderna är dessutom en del i en politisk styrning som genom ekonomisk styrning föreskriver vissa metoder som t ex projekt och arrangemang.

Vi anser att det är nödvändigt att normer och värderingar lösgörs från metoderna. Oavsett metod, såväl i öppen som i sluten verksamhet, finns det i alla Träffpunkters arbete med äldre ungdomar i utsatta områden historiskt förankrade värderingar som ytterst grundar sig i föreställningen om fritidsaktiviteter som ett medel för att nå social rättvisa. Det finns också en stark tro på att det är möjligt att utveckla rationella metoder för att uppnå detta.

När Träffpunkterna formulerar mål för sitt uppdrag använder de formuleringar som att verka för att ungdomar ska få möjlighet till delaktighet i samhället genom ökad makt och ökat inflytande. Idén om demokratiskt deltagande⁵⁸ är en välfärdsideologi som betonar ett socialt rekryteringsarbete där medborgare ska formas och fostras. Detta är en föreställning som dominerat under hela 1900-talet och denna ideologi har i Sverige framför allt representerats av socialdemokratin.

⁵⁸ Haug, Peder 1998

Om tanken är att Träffpunkterna genom metodutveckling ska uppnå social rättvisa så är frågan fel ställd. Träffpunkternas arbete med äldre ungdomar är endast en del i ett större sammanhang som handlar om social rättvisa. Vi menar att det uppstår en dilemmasituation att på politisk nivå ställa krav på att Träffpunkterna ska kunna lösa samhällsproblemet social rättvisa och att genom ekonomisk styrning förmedla en tro på att det är möjligt att utveckla metoder som kan realisera detta visionära mål.

Vad vi vill lyfta fram och betona när det gäller metodutveckling är att det finns möjligheter att bedriva bra verksamhet för äldre ungdomar i utsatta områden. Mycket av det arbete som görs i Träffpunkterna är bra, till exempel att erbjuda olika aktiviteter som bidrar till att utveckla ungdomars självkänsla och omvärldskompetens. Detta beror inte på de metoder som används, utan vi anser att det beror på personalens engagemang och sociala patos.

Vi hävdar alltså att det inte är tillräckligt att enbart fokusera på metoder eftersom metoderna då riskerar att bli rationella och instrumentella. Arbetet med metoder och metodutveckling måste bedrivas i ett större sammanhang där utveckling av verksamheten utgör helheten och metodutveckling är en del av denna helhet. Vi kan konstatera att till exempel projektmetoden fungerar på helt olika sätt i de olika Träffpunkterna, vilket vi tolkar som att verksamhetens normer och värderingar återspeglas i de olika tillvägagångssätten. I förlängningen innebär detta att projektmetoden och andra metoder inte är eller kan vara en enhetlig metod, utan något som är mycket mer mångfacetterat.

5.2 Verksamhetsutveckling

De politiska målen för fritidsverksamheter på nationell nivå anger en ideologisk riktning mot en samhällelig vision. Dessa mål är alltid visionära och utgår ifrån en ideal bild av en verksamhet. Att arbeta med metodutveckling utifrån politiska mål är på många sätt problematiskt eftersom finansieringen för statliga och kommunala verksamheter är villkorad av regeringens regleringsbrev. Konsekvensen blir lätt att kommunerna anpassar sina målformuleringar efter de villkor för finansiering som finns.

Den politiska och ekonomiska styrningen har medfört att Träffpunkternas arbete riktats mot ett visst givet innehåll där kultur utgör norm och mot en viss given metod där projektformen utgör norm. Då målet för hela föreliggande projekt är att Träffpunkterna själva skall utveckla metoder samt själva formulera och driva utvecklingsarbetet kan vi här blottlägga två paradoxer. Den första paradoxen kan bäst beskrivas genom att belysa det

faktum att Träffpunkternas dagliga arbete med metodutveckling domineras av dessa normer samtidigt som möjligheterna till metodutveckling begränsas genom att Träffpunkternas ansökningar om ekonomiska medel främst omfattar kulturprojekt av olika slag. Träffpunkternas möjligheter att parallellt med detta arbete inventera och formulera verksamheternas egna behov och problem blir små och därmed får deras egna lösningar med möjlig metodutveckling stå åt sidan. Den andra paradoxen innebär att både det normativa arbetet med kultur och projekt och det uttalade behovet av självständig metodutveckling i Träffpunkterna kan härröras till samma källa, dvs. till den politiska och ekonomiska styrningen.

Dessas paradoxer synliggör ledarskapets betydelse. Under projektets gång har vi sett exempel på olika former av ledarskap. En del ledare är operativa i verksamheten och arbetar medvetet med personalutveckling eller med att vara en förebild för personalen. Andra ledare är icke operativa och har i större utsträckning en administrativ funktion. Vi vill här argumentera för att både metoder och verksamheter kan utvecklas genom att ledarskapet utvecklas.

5.2.1 Idéburen verksamhetsutveckling

I arbetet med verksamhetsutveckling är det ledarens ansvar att synliggöra och artikulera personalens visioner och ideal och använda dem som drivkrafter i arbetet. Detta, att använda värderingar som en drivkraft i arbetet, kallar vi för idéburen verksamhetsutveckling. Karakteristiskt för denna form av utvecklingsarbete är kombinationen av ett idéburet ledarskap och värderingsgrundat utvecklingsarbete. Alvesson⁵⁹ menar att ledarskapsforskning idag domineras av föreställningar om det idéburna ledarskapet som fokuserar på ledarens förmåga att påverka verksamhetskulturen. Det är nödvändigt att leda verksamheten strategiskt och att få människor i en organisation att handla på ett visst sätt utan att använda tvång eller kontroll. Ledaren styr utifrån en ideologi och ledarskapet bygger på att påverka, motivera, engagera och involvera personalen genom att uppmärksamma och stimulera varje enskild individ. Ledarskapets fokus är personalen i en organisation och ledarens uppgift är att få var och en att känna sig delaktig och skapa utrymme för den enskildes personliga engagemang, vilket genererar utveckling och framgång. Genom högt ställda förväntningar och en delad vision skapas en

⁵⁹ Alvesson, Mats 2002a

kultur där alla anstränger sig extra mycket och blir mer förändringsbenägna.⁶⁰ Denna förändringsbenägenhet möjliggör i sin tur metodutveckling av olika slag. Ett likartat synsätt benämns av Muller & Stein⁶¹ som värderingsbaserat ledarskap, ett ledarskap som handlar om att skapa gemensamma målbilder för att därigenom påverka personalens idéer och föreställningar

I det värderingsgrundade utvecklingsarbetet artikuleras personalens värderingar och ideal och blir en drivkraft i arbetet med äldre ungdom i utsatta områden. Det skapas på så sätt möjligheter att synliggöra och diskutera sambanden mellan ungdomspolitik, Träffpunkternas dagliga arbete och deras vision om social rättvisa.

Ungdomspolitikerna kan härledas till politiska ideologier och historiskt sett finns det i huvudsak två riktningar som kommit att präglar arbetet med äldre ungdomars fritid i utsatta områden⁶². Den ena ideologiska riktningen har sina rötter inom socialdemokratien och arbetarrörelsen. Denna riktning kännetecknas av grundläggande värderingar om alla ungdomars lika möjligheter till samhällelig gemenskap och medborgarkompetens. I denna riktning är kulturkompetens och social träning viktiga metodiska komponenter i arbetet med att integrera ungdomar i utsatta områden i samhället. Den andra riktningen har sina rötter i den traditionellt borgerliga politiken där differentiering mellan individer på olika nivåer och stort utrymme för individualisering ingår i de grundläggande värderingarna. Individens egna val styr t.ex. vilken fritidsaktivitet den unge skall ägna sig åt. I början av 2000-talet måste politiskt styrda verksamheter orientera sig i en verklighet som har förändrats i grunden. Skiljelinjen mellan de två riktningarna är idag inte lika tydliga, utan en överordnad nyliberal ideologi finns idag representerad inom alla politiska ideologier.

Ur ett aktörsperspektiv spelar alltså den styrning och ledning som utövas i verksamheten en avgörande roll. Under de förändringsprocesser som en idéburen verksamhetsutveckling för med sig får man räkna med att det tillfälligtvis uppstår obalans och komplikationer i verksamheten. Då det handlar om att synliggöra värderingar blir skillnader tydliga mellan medarbetare, mellan ledare och ledda, mellan grupperingar i Träffpunkterna och mellan Träffpunkterna och yttervärlden. Dessa skillnader ska ses som väsentliga drivkrafter även om organisationen utmanas. För att organisationen skall börja utvecklas krävs, enligt Alvesson (2002) en förnyad verklighetsuppfattning som är gemensam i tillräcklig grad för

⁶⁰ Leihwood, Kenneth m fl 2001

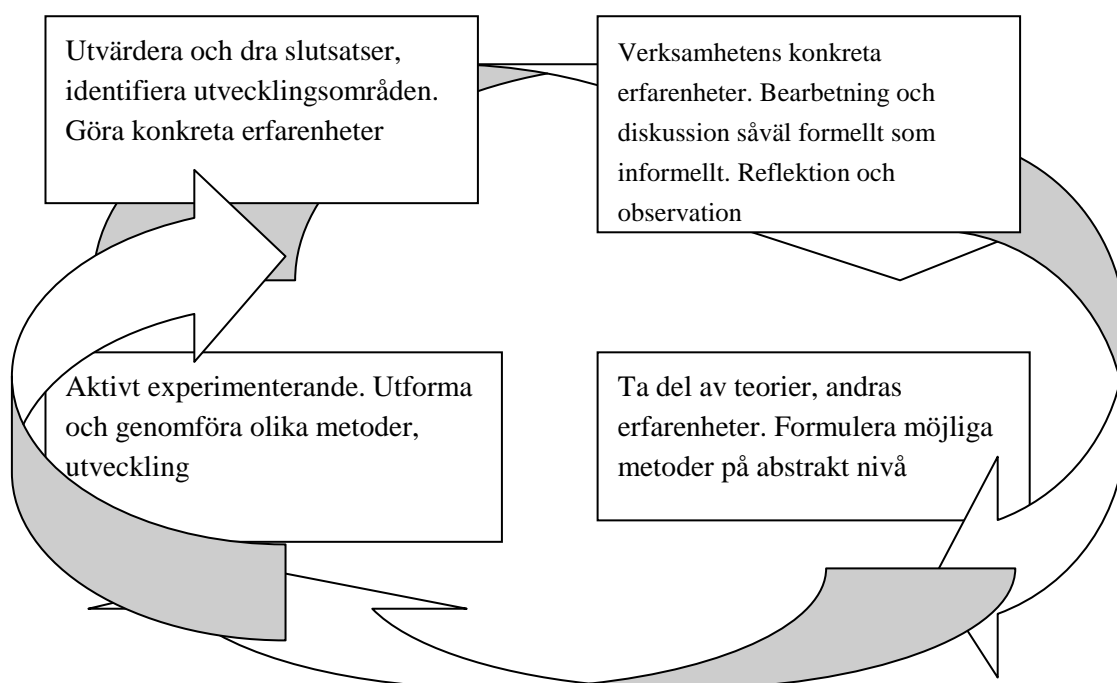
⁶¹ Mullern, Tomas och Stein, Johan 2000

⁶² Haug, Peder 1998

att utveckling ska kunna ske. En Träffpunkt och utvecklingen av dess verksamhet handlar således om såväl skapande som nedbrytande av gemensamma föreställningar i en ständigt pågående process.

5.2.2 Idéburet verksamhetsutveckling i Träffpunkterna

Hur kan idéburet ledarskap som medel för ett värderingsgrundat arbete genomföras i Träffpunkternas verksamheter? Vi föreslår här en organisationsutvecklingsmodell som stöd för ett systematiskt arbete, en modell som ska bygga på personalens egna erfarenheter⁶³. Modellen utgår från en helhetssyn på lärande som omfattar både värderingar och ideal.

Figur 1. Erfarenhetsbaserat lärande efter Kolb (1984)

⁶³ Kolb, David 1984

Modellen är cyklisk och uppdelad i fyra steg som tar sin utgångspunkt i personalens konkreta erfarenheter. Erfarenheterna och hur dessa kan förstås ligger sedan till grund för reflektion och observation. Reflekterandet leder till en djupare förståelse av den konkreta erfarenheten och de bakomliggande värderingarna och idealen kan synliggöras. Den nya förståelsen leder till möjligheten att med stöd av abstrakta begrepp formulera nya tillvägagångssätt utifrån vilka verksamhetens problem kan lösas och nya tillämpningar kan prövas. Därmed kan ett aktivt experimenterande med nya metoder påbörjas. Detta experimenterande med nya metoder leder i sin tur till skapande av nya erfarenheter och den idéburna verksamhetsutvecklingen är nu ett ständigt pågående process. Ledarens uppgift innebär inte bara att tillföra personalen nya idéer, utan även att bidra till att personalens tidigare föreställningar granskas, modifieras, förkastas eller införlivas i verksamhetens värderingar.

5.3 Slutord

Syftet med detta projekt var att kartlägga och utveckla metoder för Träffpunkternas arbete med äldre ungdomar i utsatta områden. En övergripande målsättning var att Träffpunkterna själva skulle utveckla metoder och själva formulera och driva utvecklingsarbetet.

Under arbetets gång har vi kommit att förflytta fokus från metoder och metodutveckling till verksamheter och verksamhetsutveckling. Vi har funnit att metoder i sig själva inte genererar utveckling i det här sammanhanget, eftersom det handlar om verksamheter som syftar till att förändra människor och människors villkor⁶⁴. Människors villkor och hur de kan förändras går inte att förhålla sig till på ett rationellt sätt då visionen av vad man vill uppnå och vad man tror är möjligt grundar sig i värderingar och normer.

På motsvarande sätt har två av de tre Träffpunkterna förflyttat sina målformuleringar från att förutom de mer rationella metoderna även omfatta det som föregår metoderna, nämligen personalens förhållningssätt som en reell drivkraft i arbetet.

Denna förskjutning från rationella metoder till normer och värderingar medför att vi i vårt förslag i stället för metodutveckling föreslår idéburen verksamhetsutveckling. Här kan vi se att Träffpunkterna genom att delta i projektet har synliggjort och påbörjat en process som i förlängningen gör det möjligt att utveckla metoder för att driva utvecklingsarbete.

⁶⁴ Thylefors, Ingela 1991

Referenser

Tryckta källor

- Alvesson, Mats (2002b) Kritisk organisationsteori. I Barbara Czarniawska (red.) *Organisationsteori på svenska*. Malmö: Liber Ekonomi.
- Alvesson, Mats och Kaj Sköldbäck (2008) *Tolkning och reflektion. Vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod*. Lund: Studentlitteratur
- Ardström, Bo J (1995) *Att vara ledare i öppen verksamhet*. Stockholm: Fritidsforum
- Bauman, Zygmunt (2004) *Det individualiserade samhället Göteborg*. Daidalos
- Berg, Gunnar (2003) *Att förstå skolan. En teori om skolan som institution och skolor som organisationer*. Lund: Studentlitteratur
- Berggren Leif (red) (2000) *Fritidskulturer*. Lund: Studentlitteratur
- Bjurström, Erling (2005) *Ungdomskultur, stil och smak*. Umeå: Borea
- Blomdahl, Ulf (1998) Från industrisamhälle till informationssamhälle. Vilka krav och preferenser möter fritidssektorn efter år 2000? I Olle Zetterberg (red.) *Fritid i Ny Tid*. Stockholm: Sober
- Eriksson-Zetterquist, Ulla m fl (2006) *Organisation och organisering*. Stockholm: Liber
- Focus 06 (2006) *En analys av ungas kultur och fritid*. Ungdomsstyrelsens skrifter 2006:4. Stockholm: Ungdomsstyrelsen
- Fraser, Nancy (2003) *Den radikala fantasin. Mellan omfördelning och erkännande*. Göteborg: Daidalos
- Giddens, Anthony (2005) *Modernitet och självidentitet. Självet och samhället i den senmoderna epoken*. Göteborg: Daidalos
- Haug, Peder (1998) *Pedagogiskt dilemma: Specialundervisning*. Stockholm: Skolverket/Liber
- Hargreaves, Andy (1998) *Läraren i det postmoderna samhället*. Lund: Studentlitteratur
- Kolb, David (1984) *Experiential learning : experience as the source of learning and development*. New Jersey: Prentice Hall
- Leithwood, Kenneth, Jantzi, Doris & Steinbach Rosanne (2001) *Changing leadership for changing times*. Philadelphia: Open University Press

- Mullern, Tomas & Stein, Johan (2000) *Ledarskap i den nya ekonomin*. Malmö: Liber
- Lindensjö, Bo och Lundgren, Ulf P (2000) *Utbildningsreformer och politisk styrning*. Stockholm: HLS förlag
- Nilsson, Per (1998) *Fritid i skilda världar. En undersökning om ungdomar och fritid i ett nationellt och kontextuellt perspektiv*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen; Statens kulturråd; Sveriges riksidrottsförbund
- Olson, Hans-Erik (1992) *Staten och ungdomens fritid – kontroll eller autonomi?* Avhandlingsserie Lund: Studentlitteratur
- Prop. 2004/05:2 *Makt att bestämma – rätt till välfärd*. Ungdomspolitisk proposition.
- Rohlin, Malin (2001) *Att styra i namn av barns fritid: en nutidshistoria om konstruktionen av dagens fritidshem i samordning med skolan*. Stockholm: HLS förlag
- SOU 2006:45 *Tänka framåt, men göra nu- Så stärker vi barnkulturen*. Betänkande av Aktionsgruppen för barnkultur. Stockholm: Utbildnings- och kulturdepartementet
- Thylefors, Ingela (1991) *Ledarskap i vård, omsorg och utbildning*. Stockholm: Natur och Kultur
- Unga Stockholm (red.) (2004) *En inventering av den öppna verksamheten i Stockholms stadsdelar*. Stockholm: Kulturförvaltningen
- Wacquant, Loïc (2004) *Fattigdomens fängelser*. Stockholm: Symposion
- Ziehe, Thomas (2005) *Ny Ungdom – om ovanliga läroprocesser*. Stockholm: Norstedts förlag

Elektroniska källor

- http://www.ne.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=O131404&i_word=coach. Hämtat 2008-06-17
- http://www.ne.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=O243754&i_word=metod. Hämtat 2008-06-17
- http://www.ne.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=287488&i_word=projekt. Hämtat 2008-06-17
- http://www.ne.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=291806&i_word=regleringsbrev. Hämtat 2008-06-19
- <http://www.usk.stockholm.se/tabellverktyg/tv.aspx?projekt=omradesfakta&omrade=0>. Hämtat 2008-12-12

Opublicerad källa

Edin, Fredrik; Ehrenbåge Maria; Gardarsson, Björn (2008) Träffpunkternas dokumentation. Arbetsmaterial 2008-11-12

Stockholms universitet
106 91 Stockholm
Telefon: 08-16 20 00
www.su.se

Stockholms
universitet